

אריגים עתיקים הצבועים באינדיגו משנת ב' ת"ס (תקופת יציאת מצרים בערך - 1300 לפסה"ע)

ומראם הכחול עמד בעינו וטרם דהה עד ימינו ממש (ראה עמ' 95 תמונה 8 ודין ע"ז בעמ' 44) ³⁸.

מדברי הרמב"ם נראה לכאורה, כי עין התכלת הינו כחול בהיר (כפי שנראים השמים) ³⁹.

אחרים מדמים את התכלת לשחור ⁴⁰ (אמנם לא שחור ממש ⁴¹) או למראה השמים לעת

³⁸ אמנם בירושלמי משמע שהוא יותר נוטה לצבע העשבים שהוא דומה לירוק הידוע בימינו - green: תלמוד ירושלמי (ברכות פ"א ה"ב) וכן במדרש תהילים (צ') "תני בשם ר"מ וראיתם אותה אין כתיב כאן אלא וראיתם אותו מגיד שכל המקיים מצות ציצית כאלו מקבל פני שכינה מגיד שהתכלת דומה לים והים דומה לעשבים ועשבים דומין לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד והכסא דומה לספיר", ועי' הגהות הגר"א בירושלמי שמחוק. וראה הערה 42. ועי' רש"י (גיטין ל"א:) "סרבלא דכרתי - צבע תכלת דומה לכרתי".

³⁹ רמב"ם (ציצית ב', א') "תכלת האמורה בתורה בכל מקום היא הצמר הצבוע **כְּפֶתוֹךְ שֶבְכוּחַל**, וזו היא דמות הרקיע הנראית לעין בטהרו של רקיע" (ע"פ מהד' שב"פ ע"פ כתי"י וספר המוגה ודפוי"), ויש שגרס' "לעין השמש". וכן ברמב"ם (כלי המקדש ח', י"ג) "ותכלת האמורה בכל מקום היא הצמר הצבוע כעצם שמים שהוא **פתוך מן הכוחל**" (ועי' בהל' יסודי התורה ג ג שהוא כמראה הרקיע). (תרגום של מילת "פתוך" הוא כמו "דיהה", כמו במשנה (נגעים א', ב') "הפתוך שבשלג כיין המזוג בשלג הפתוך שבסיד כדם המזוג בחלב", ופי' הרמב"ם: "פתוך, המראה המעורב מן הלובן והאודם". וכן ברמב"ם (מהד' שב"פ ע"פ כתי"י וספר המוגה, איסורי ביאה ה', ט') "היה הדם שחור יתר מן הדיו היבש טמאה, היה **פתוך** ממנו כגון שהיה מראהו כעין הזית השחור או כעין הזפת או כעין העורב ה"ז טהור". ועי' בפ"י ר' אברהם בן הרמב"ם עה"ת (פרשת תרומה) שכתב כי "תכלת הוא **ממוצע בין כחול העמוק ללובן**". וכן בספר המספיק לעובדי ה' לר' אברהם בן הרמב"ם - "יהיה מצמר כחול, זך, הדומה לצבע הענן הנדמה לעין שהוא צבע השמים". וכ"כ החזקוני (שמות כ"ד, י') - "מעשה לבנת הספיר יש ספיר שחור וזה ספיר **כעין לבן** והוא כעין תכלת בלוי"י בלע"ז". אמנם ישנם מעט לשונות ברמב"ם, מהם משתמע כי התכלת נוטה לשחור. זאת - בניגוד לנ"ל - (ציצית ב', א') - "והתכלת האמורה בציצית צריך שתהיה צביעתה צביעה ידועה שעומדת ביופיה ולא תשתנה וכל שלא נצבע באותה צביעה פסול לציצית אף על פי שהוא כעין הרקיע, כגון שצבעו באסטיס או **בשאר המשחירין** הרי זה פסול לציצית" וכן ברמב"ם (ציצית ב', ח') "היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונין חוץ מן **השחור מפני שהוא נראה כתכלת**". ועי' מעשי למלך (כלי המקדש ח', י"ג). ועי' הערות 40 ו-41, וצ"ע.

⁴⁰ אבן עזרא - הפירוש הקצר (כ"ה, ד') "ותכלת - **היא עין קרובה לשחורות, והיא מעט דומה לשמים**, על כן פתיל תכלת לזכרון במעשה ציצית. ויתכן שנקרא כן בעבור שזאת העין תכלית כל העינים, כי אין אחריה, כי הלובן תחלה". וכע"ז בספר הקנה (ד"ה דינים יקרים בדיני שמים) - "התכלת שבעין כוללת כל הצבעים". וכ"כ הרוקח (פרשת תרומה) "תכלת הוא צמר צבוע **קרובה לשחורות** דומה לרקיע תכליתו ע"כ נקרא תכלת". ואם נומר כן בדעת הרמב"ם (ראה בהערה הקודמת), אזי פרוש דבריו כי התכלת נראית כשמים ב"טהרו של רקיע" לא יהיה כפי שמבינים, ש"טהרו של רקיע" היינו בצהריים כשהרקיע בטהרתו ואז הוא כחול בהיר, אלא סמוך לחשכה, כדאמרי אינשי איערב שמשא ואדכי יומא (ברכות ב:), שאז הוא קרוב לשחור. ועי' מדרש אגדה [מחברו חי כנראה לקראת סוף האלף החמישי והשתמש בדברי חז"ל, בדברי רבי משה הדרשן, במדרש לקח טוב ועוד] [בבב - פרשת שלח סי' ל"ח] "כשם **שהתכלת שחור** כך הלילה חשיכה היא". ועי' שו"ת רדב"ז (חלק ה" סימן מ"ח) - "שיש גוון תכלת שהוא שחור הרבה ויש שאינו שחור כל כך". וכן מבואר במדרש שכחול כהה נקרא שחור: במדבר רבה (פרשה ב' אות ז') "יהודה נפך וצבע מפה שלו דמותו **כמין שמים** ומצוייר עליו אריה, יששכר **ספיר ומפה שלו צבוע שחור דומה לכחול** ומצוייר עליו שמש וירח", הרי מבואר, כי קיים עין צבע כחול של נפך שהוא כמין שמים, וכן ישנו עין צבע כספיר, שהוא יותר שחור.